

Κεφάλαιον δεύτερον.

Ἐξέλιξις τῆς ὀργανώσεως τοῦ κοινωνικοῦ βίου.

Ἰσῆνω μνημονευθεῖσα κατάστισις, ὅτι ἡ ἱστορία γνωρίζει μόνον κοινωνικά γένη συνδεδεμένα τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο (δηλαδὴ εἰς κοινωνικὴν φυλὴν) καὶ ὄχι χωριστὰ καὶ ἀπομεμονωμένα, δὲν ἀλλάσσει εἰς τὴν ὀργάνωσιν αὐτῶν τίποτε οὐσιῶδες· ἐν ἑκάστῳ κοινωνικῷ γένος εἶναι ὀργανωμένον ἐν ἑαυτῷ ὁμοίως πρὸς πᾶν ἄλλο, ἢ δὲ ἐνότις των δὲν ἔξαρτᾶται ἀπὸ μίαν ἰδιαιτέραν ὀργάνωσιν ¹⁾. Ἄλλ' οὐδὲ ἡ πολιτεία εἶναι οὐσιαστικῶς διαφοροτρόπος ὀργανωμένη ἀπὸ τὸ κοινωνικὸν γένος. Τὸ διάφορον ὡς πρὸς τὴν ὀργάνωσιν μεταξὺ κοινωνικοῦ γένους καὶ πολιτείας ἔγκειται ἐν τῷ συστήματι τῆς διοικήσεως· ἡ ὀργάνωσις τοῦ κοινωνικοῦ γένους, καταφάνῃς κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς κοινωνικῆς φυλῆς, βασιζέται ἐπὶ τῆς προσωπικῆς σχέσεως τῶν ἀτόμων, δηλαδὴ οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὰ ἄνθρωποι ἀνήκουν (δῆθεν) εἰς τὴν αὐτὴν γενεάν (συγγένειαν), ἢ ὀργάνωσις δὲ τῆς πολιτείας (ἀρχικῶς τῆς πόλεως) βασιζέται ἐπὶ τῆς σχέσεως ἐνὸς ἑκάστου τῶν ἀνθρώπων πρὸς τινα χώραν. Ἡ πολιτεία εἶναι, ὅπως καὶ τὸ ἀπλούστατον κοινωνικὸν γένος, μία κεντρικὴ

1) Ἐξηγῶν λέγω συντόμῳς ταῦτα· ἑκάστον κοινωνικὸν γένος εἶναι αὐτοτελὴς ἐνότις, ἀδιάφορον ἂν ἀποτελεῖ ὁμοῦ μὲ ἄλλα μίαν φρατρίαν ἢ μίαν κοινωνικὴν φυλὴν· ἡ κοινωνικὴ φυλὴ ἀποτελεῖ μίαν ἀνωτέραν ἐνότητα κατὰ τὴν σχέσιν π. χ. τῶν ἑλβετικῶν κιντονίων καὶ τῆς ὀμοσπονδίας αὐτῶν· ἡ διαφορὰ μεταξὺ φρατρίας καὶ κοινωνικῆς φυλῆς ἔγκειται ἐν τῷ ὅτι ἡ φρατρία εἶναι ἐνότις μόνον πρὸς τὸν σκωπὸν θρησκευτικῶν τελετῶν (ἑορτῶν), οἱ δὲ ἀρχηγοὶ τῶν ἑλληνικῶν φρατριῶν, ὅπως καὶ τῶν ρωμαϊκῶν Κουριῶν, curiae εἶχον σημασίαν μόνον ἐφ' ὅσον ὑπῆρχε καὶ σύνδεσμος πολλῶν φρατριῶν· ἀπειναντίας ἢ κοινωνικὴ φυλὴ ἀποτελεῖ καὶ μίαν γενικὴν ὀργάνωσιν περιορίζουσαν τὴν ἀπόλυτον αὐτοτέλειαν τῶν κοινωνικῶν γενῶν· αὐτὰ δὲν εἶναι πλέον π. χ. ἀπολύτως ἐλευθέρη κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀρχηγῶν των, ὑπάρχει δὲ ἐν τῇ κοινωνικῇ φυλῇ καὶ τὸ συμβούλιον τῶν ἀρχηγῶν ἔχον πληρεξουσιότητα, ὑπάρχει δὲ καὶ ὁ γενικὸς ἀρχηγὸς τῆς κοινωνικῆς φυλῆς κτλ.

διοικήσεις, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ κεντρικὴ διοικήσεις τῆς πολιτείας εἶναι τοπικὴ, ἔχει ὡς βᾶσιν τὸν τόπον καὶ ὄχι τὴν γενεάν¹⁾. Ὡστε ἡ πολιτεία (ὅπως καὶ ἡ κοινωνικὴ φυλὴ), εἰν τεθῆ κατὰ μέρος ὁ τρόπος τῆς διοικήσεως, ὡς ὀργάνωσις εἶναι καθ' ὅλα τὰλλα οὐσιαστικῶς ὁμοία μὲ τὸ κοινωνικὸν γένος.

Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι παρατηρῶν τις ἀναλυτικῶς οἰανδήποτε πολιτείαν ἀνακαλύπτει τρία εἴδη ὀργανώσεως, τὴν κατὰ νόμον, τὴν κατὰ τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν κατὰ τὸ εὐπρεπές, μῶλον ὅτι, ὡς ἐπίσης φαίνεται, δὲν πρόκειται περὶ τριῶν διαφορῶν σφαιρῶν ἐνεργείας, ἀλλὰ μόνον περὶ τριῶν κριτικῆς (συνήθως) τῆς αὐτῆς πράξεως. Ὀνομάζεται δὲ κατὰ νόμον μὲν ἡ ὀργάνωσις, τῆς ὁποίας τὸ κῦρος πηγάζει ἐκ τοῦ ὅτι ἐπιβάλλεται διὰ τῆς πολιτείας, τῆς διοικήσεως τῆς ὀργανώσεως, κατὰ τὴν ἠθικὴν δὲ ἡ ὀργάνωσις, ἡ ἀντλοῦσα τὸ κῦρος τῆς ἐκ τῶν ἔνδον τοῦ ἀνθρώπου, τέλος δὲ κατὰ τὸ εὐπρεπές ἡ ὀργάνωσις ἡ ἀρουομένη τὸ κῦρος τῆς ἀπὸ μίαν πνευματικὴν βίαν ἐξασκουμένην ὑπὸ τῆς κοινωνίας, ὅπως τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς τὰ ἦθη καὶ εἰς τὰ ἔθιμα. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς ταῦτα τὰ εἴδη ὀργανώσεως ἐν τῇ πολιτείᾳ, εὐρίσκει μὲν ὁ παρατηρῶν τὸ κοινωνικὸν γένος μόνον ἓνα εἶδος ὀργανώσεως, τὴν κατ' ἔθιμον. Ἀλλὰ παρατηρητῆς προσεκτικὸς εὐρίσκει ταυτοχρόνως ὅτι δὲν πρόκειται περὶ οὐσιώδους διαφορᾶς μεταξὺ κοινωνικοῦ γένους καὶ πολιτείας, ἀλλὰ περὶ ἐξελίξεως ἐν τῇ πολιτείᾳ, διότι τὰ τρία ἐκεῖνα εἴδη τῆς ὀργανώσεως τῆς συγχωνεύονται ὁλονέν, ἐφ' ὅσον προχωρεῖ κανεὶς εἰς τὴν πρώτην τῆς κατάστασιν, εἰς μίαν μόνον ὀργάνωσιν, ἀκριβῶς τὴν κατ' ἔθιμον, ὁ δὲ ἀκριβῶς παρατηρητῆς ἀνακαλύπτει ἀμέσως ἐπίσης ὅτι ἐν τῇ ἀρχικῇ ταύτῃ μιᾷ καὶ μόνῃ ὀργάνωσει, ἢ τῷ εἶδει τούτῳ τῷ κατ' ἔθιμον τῆς ὀργανώσεως, ἐνυπάρχουν τὰ τρία εἴδη ὀργανώσεως τῆς τελείως ἀνεπτυγμένης πολιτείας. Ἡ κατ' ἔθιμον λεγομένη ὀργάνωσις τῶν πρωτογόνων λαῶν εἶναι ἐν πρώτοις ὀργάνωσις ἀντλοῦσα τὸ κῦρος τῆς

1) Ὁ Post Bausteine κτλ. II. σελ. 6 κ. ε. ἀπατᾶται ἀντιπαραθέτων τὸ γένος (καὶ τὴν φυλὴν) ὡς συνδέσμους εἰρήνης καὶ κομμουνιστικούς πρὸς τὴν πολιτείαν ὡς τὴν ἀντίθετον ὀργάνωσιν' πρβλ. καὶ κατωτέρω.

ἐκ τῶν ἔνδον τοῦ ἀνθρώπου, θεωρουμένη ὡς θέλησις τῶν πνευμάτων (Θεῶν, Θεοῦ), καὶ ὁμοιάζει κατ' ἀκολουθίαν πρὸς τὴν μετὰ ταῦτα λεγομένην ὀργάνωσιν κατὰ τὴν ἠθικὴν· δεύτερον αὐτὴ ἢ κατ' ἔθιμον λεγομένη ὀργάνωσις ἀντλεῖ τὸ κῦρος τῆς καὶ ἔξωθεν, διότι ὁ ἀτομικὸς ἀνθρώπος καταναγκάζεται καὶ ὑπὸ τῆς κοινωνίας νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν κατ' ἔθιμον διάταξιν (οὕτως εἰπεῖν ἐφ' ὅσον τὸ ἀτομον δὲν πρᾶττει ἐξ ἑαυτοῦ τὰ καθήκοντά του) καὶ ἔχει ὁμοίως τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα μὲ τὴν μετὰ ταῦτα λεγομένην ὀργάνωσιν κατὰ νόμον· τέλος δὲ ἢ κατ' ἔθιμον διατάξεις ἔχει καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς μετὰ ταῦτα κατὰ τὸ εὐπρεπὲς λεγομένης ὀργανώσεως, διότι κατὰ τὴν κατ' ἔθιμον ὀργάνωσιν πρόκειται καὶ περὶ πνευματικῆς βίας ἐξαισκουμένης ἀπὸ τὴν κοινωνίαν ἐπὶ τοῦ ἀτόμου. Ταῦτα δὲ πάντα δὲν ἀφοροῦν μόνον τὴν μορφήν, κατὰ τὴν ὁποίαν παρουσιάζεται ἢ κατ' ἔθιμον ὀργάνωσις, ἀλλὰ καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς, διότι ἐγκλείει νόμους, οἱ ὅποιοι μετὰ ταῦτα ἐχωρίσθησαν καὶ διεκρίθησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὰς τρεῖς σφαίρας τοῦ δικαίου, τῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ εὐπρεποῦς. Ἐξ ὅλων τούτων δ' ἐξάγεται ὅτι ἡ πρωτόγονος κατ' ἔθιμον ὀργάνωσις εἶναι ἡ ἀρχικὴ ἐνότης τῆς ὀργανώσεως κατὰ νόμον, κατὰ τὴν ἠθικὴν καὶ κατὰ τὸ εὐπρεπὲς. Διὰ ποίους τινὰς λόγους ἐπιῆλθεν ὁ χωρισμὸς οὗτος θὰ ἐξετάσω ἀργότερα. Ἐνταῦθα τονίζω καὶ πάλιν ἰδιαιτέρως ὅτι ὁ χωρισμὸς καὶ ἡ εἰδικωτέρα ἀνάπτυξις τῶν τριῶν ὀργανώσεων δὲν ἤρχισε τὸ πρῶτον ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ διὰ τῆς πολιτείας, ὅπως νομίζει ὁ W u n d t, ἀλλ' ἤδη πρὸ τῆς πολιτείας καὶ γίνεται ἐν αὐτῇ τῇ πολιτείᾳ ὀλίγον κατ' ὀλίγον.

Ὡς κυρίαν ὀργάνωσιν τοῦ κοινωνικοῦ βίου θεωρῶ, ὅπως θ' ἀποδειχθῇ ἀλλαχοῦ, κατ' ἀνάγκην τὴν εἰς τὸ ἀτομον ἔξωθεν, δηλαδή διὰ τῆς κοινωνίας, τῆς διοικήσεως, ἐπιβαλλομένην, δηλαδή τὸ λεγόμενον δίκαιον ἢ τὴν κατὰ νόμον ὀργάνωσιν. Παραβάλλον τις λοιπὸν πολιτείαν καὶ κοινωνικὸν γένος τὴν μίαν μὲ τὸ ἄλλο ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὀργάνωσιν ταύτην εὐρίσκει ὅτι ὁμοιάζουν καὶ κατὰ ταύτην τὴν ὀργάνωσιν εἰδικώτερον· διότι καὶ ἡ ὀργάνωσις τοῦ κοινωνικοῦ γένους (ἢ κατ' ἔθιμον λεγομένη) ἐμπεριέχει, ἀπὸ ταύτην τὴν εἰδικωτέραν ἀποψιν θεωρουμένη, καὶ θεσμοὺς τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου καὶ θεσμοὺς τοῦ δημοσίου δικαίου καὶ θεσμοὺς οὕτως εἰπεῖν διεθνοῦς (μεταξὺ γενῶν

ἰσχύοντος) δικαίου, ἀδιάρρονον ὅτι τὰ δίκαια ταῦτα, ἐννοεῖται, δὲν εἶναι οὔτε γραπτὰ οὔτε κωδικοποιημένα.

Δηλαδή πρῶτον, οὐσιαστικῶς εἶναι δυνατὸν γὰ γίνῃ λόγος ἐξ Ἰσοῦ καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ἐν τῷ κοινωνικῷ γένει περὶ ἀριστοκρατίας ἢ μοναρχίας. Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι συνήθως νομίζεται ὅτι τὸ κοινωνικὸν γένος ἀποτελεῖ μίαν ὁρδὴν ἀπὸ ἀτομικῶν ὅλα ἰσοδικαία, ἀλλὰ ἡ γνώμη αὕτη εἶναι ἐσφαλμένη¹⁾. Δημοκρατικὸν ἐξ ἀτόμων παντελῶς ἰσοδικαίων ἀποτελούμενον κοινωνικὸν γένος δὲν ἦτο, ὅπως κατέδειξα, πάντως οὐδὲ ἡ πρώτη κατ' ἰδέαν ἀρχὴ τοῦ κοινωνικοῦ γένους, τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Ἀλλ' ἐναντίας ἡ κοινωνία ἔχει πράγματι κατ' ἀρχὰς μοναρχικὴν καὶ ἀριστοκρατικὴν σύνθεσιν. Ὁ βέλων γὰρ πεισθῆ ἄς λάβῃ ὅπ' ὄψιν ἀπλούστατα τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ κοινωνικοῦ γένους· θὰ εὖρη ἀμέσως ὅτι αὕτη οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἐλευθέρᾳ καὶ οὐδέποτε ἐξετελέσθη κατ' ἀρέσκειαν τῶν ἀτόμων, ἀλλ' ἐπεβάλλετο, τὸ δὲ ἀξίωμα τοῦ ἀρχηγοῦ ἔγινε ἀμέσως εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ κληρονομικόν²⁾. Ναὶ μὲν οἱ γερμανοὶ ἦσαν κατὰ τὸν Γάκικτον ὀργανωμένοι δημοκρατικῶς, ἀλλὰ ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ὅρου ἀνακριβοῦς· οἱ γερμανοὶ τοῦ Γάκικτου (ζῶντες ἀκόμη εἰς κοινωνικὰς φυλὰς ἢ ὁμοσπονδίας κοινωνικῶν φυλῶν) διηροῦντο ἐν τῇ κοινωνίᾳ εἰς ἐλευθέρους, ἡμιελευθέρους καὶ μὴ ἐλευθέρους, δούλους, διεκρίνοντο δὲ καὶ μεταξὺ τῶν ἐλευθέρων οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὁποῖοι μόνον εἶχον τὸ δικαίωμα γὰ ἐκλέγειν τὸν βασιλέα (τὸν ἀρχηγὸν τῆς κοινωνίας). Ὅτι τὰ ἀνόμματα ταῦτα δὲν ἦσαν μόνον ὀνόματα, ἀλλ' ὑφίσταντο πράγματι, ὅτι οἱ εὐγενεῖς ἦσαν «πράγματι προνομιοῦχοι», τοῦτο ἐννοεῖται κατ' ἐμὲ κοινωνιολογικῶς ἀφ' ἑαυτοῦ· δὲν ἀλλάσσει τὸ πρᾶγμα ὅτι κατὰ τὰ λοιπὰ μεταξὺ τῶν ἐλευθέρων καὶ τῶν εὐγενῶν ὑφίστατο διήθεν ἰσονομία (τὸ αὐτὸ δίκαιον)· ἰσονομία δὲν εἶναι κατ' ἑαυτὴν ταῦτοχρόνως καὶ κοινωνικὴ ἰσότης καὶ δημοκρατία³⁾. Ἡ δημο-

1) Πρβλ. κατωτέρω ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ.

2) Τὰ παραδείγματα εὐρίσκει τις εἰς τὸν Ροβίτ, Βασιλείτε κτλ.

3) Τὰς εἰδικὰς πληροφορίας περὶ τῆς ὀργανώσεως τῶν γερμανικῶν φυλῶν (ἐσφαλμένως πολιτικῶν ὀνομαζομένων) περιλαμβάνει ἀπὸ τὸν Η. Ροβίτ, Deutsche Reichsgeschichte, ὁ ὁμοῦς ὅμος ἀκριβοῦς

κρατία εἶναι πάντοτε ἱστορικὸν προῖδὸν μεταγενεστέρας ἐποχῆς, δὲν ἀπαντᾷ δὲ εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς, μολονότι νεωστὶ γίνεται ἀπομίμησις αὐτῆς (ἐξωτερικὴ) ἀπὸ ὅλους τοὺς λαοὺς. Ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων οἱ Ἴωνες-Ἀθηναῖοι ἔφθασαν πράγματι μέχρι τῆς καθιερωτάτης δημοκρατίας, εἰς αὐτοὺς δὲ εὐρίσκομεν καθιερωτότατα καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐξελίξεως τῆς κοινωνίας μέχρι τῆς δημοκρατίας· ἐν ἀρχῇ διοικοῦν οἱ εὐπατριῶται μὲ μίαν «βασιλικὴν» κορυφὴν· ἀμέσως ὁμοῦ ἀποσπᾷ ὁ βασιλεὺς τὴν δύναμιν ὀλοσχερῶς ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν εὐπατριδῶν («τῶν κατὰ δῆμον εὐπατριδῶν» τοῦ Πλουτάρχου εἰς τὸν μῦθον τοῦ Θησέως)· οὗτοι ἀποκοῦν ὁμοῦ ὀλίγον κατ' ὀλίγον πάλιν τὴν ἰσχὺν καὶ καταστρέφουν ὀλοτελοῦς τὴν βασιλικὴν κορυφὴν· τὴν ὁμοῦ γεννᾶται κίνησις τοῦ κατωτέρου λαοῦ κατὰ τῶν εὐπατριδῶν, μετὰ τινὰς δε μεσολυβούσας τυραννίας ἐπιτυγχάνεται ἡ δημοκρατία (Σόλων), ἐξελίσσεται καὶ τελειοποιεῖται (Ἀριστείδης—Περικλῆς)¹).

Ἡ ἐξέλιξις αὕτη ἀφορᾷ, ὡς εἶναι καταφανὲς, εἰς τὴν σχέσιν τῶν προσηκόντων εἰς μίαν κοινότητα πρὸς τὸ ὅλον, δηλαδὴ ὅ,τι ὀνομαζέται ἐντὸς τῆς πολιτειακῆς μορφῆς τοῦ κοινωνικοῦ βίου καταστατικὸν ἢ στενωτέρον πολιτειακὸν δίκαιον. Ἐγίνε δὲ καταφανὲς ὅτι πρόκειται μόνον περὶ ὀλίγων τύπων, οἱ ὅποιοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐμφανίζονται μετὰ

σφάλλει ὁμιλῶν ἐνταῦθα περὶ δημοκρατίας «μὲ ἐλάχιστον ἀριστοκρατικὸν χρῆσμα» (σελ. 15). Μᾶλλον πρόκειται περὶ ἀριστοκρατίας μὲ μοναρχικὴν κορυφὴν, ἢ ὅποια ἐν ἑαυτῇ εἶναι χωρισμένη εἰς στρώματα εὐπατριδῶν καὶ ἐλευθέρων (ἀκριβῶς λοιπὸν ὅπως καὶ εἰς τοὺς Σπαρτιάτας) καὶ ἢ ὅποια κυριαρχεῖ τῶν ἡμιελευθέρων καὶ μὴ ἐλευθέρων (ὅπως οἱ Σπαρτιάται τῶν περιόικων καὶ εἰλωτῶν). Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Thierwald, Entstehung von Staat und Familie 1921 διακρίνει γενικῶς ἓνα τύπον ἀρχικὸν τῆς πρωτογόνου κοινωνίας ἔχοντα χαρακτηριστῆρα δημοκρατικόν. Ἄλλ' αὐτὸς ἀντιτάσκει ἀμέσως παραδεχόμενος ὅτι τὴν διοίκησιν τῆς κοινότητος ταύτης τὴν εἶχον οἱ πρεσβύτεροι εἰς τὰς χεῖράς των· διότι, ἐπειδὴ οἱ πρεσβύτεροι αὐτοὶ δὲν ἦσαν ἀπλῶς οἱ «ἐκτελεσταί», πρέπει ἡ διοίκησις αὐτῶν νὰ νοηθῇ ὡς ἀριστοκρατικὴ· Ἡβλ. κατωτέρω τὰ ὅσα λέγω περὶ κοινωνικῶν στρωμάτων ἀξίας.

¹) Ἡβλ. τὸ σύγγραμμά μου : Οἰκονομία καὶ φιλοσοφία. Ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ κοινωνικὴ κατάστασις (ιδεολογικὴ καὶ ὕλικὴ ἐξέλιξις) τῶν ἐφροπατικῶν λαῶν.

ταῦτα καὶ καθαρῶς καὶ ἄπ' εὐθείας, ἀλλὰ καὶ ἀναμείκτως καὶ ἐμμέσως (ὅπως π. χ. εἰς τὴν μορφήν τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος).

Ἄλλ' ἐξελίσσεται καὶ ἡ ὀργάνωσις τῶν σχέσεων ἄλλωστε ἀπολύτων κοινωνικῶν ἐνοτήτων πρὸς ἀλλήλας, ἡ δὲ ἐξέλιξις αὐτῇ φαίνεται ὅτι τείνει πρὸς ὀργάνωσιν τῆς ἀνθρωπότητος ἐν γένει. Πρόκειται περὶ τοῦ λεγομένου διεθνοῦς καὶ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ δικαίου, ἡ δὲ παγκόσμιος διοργανωτικὴ τάσις τοῦ καταφαίνεται ἐν τούτῳ ὅτι γεννηθὲν κατ' ἀρχὰς ὡς διοργανώσις τῶν σχέσεων μεταξὺ κοινωνικῶν γενῶν καὶ κοινωνικῶν φυλῶν ἠδρύνθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ εὐρύνεται ὅλον ἐν τείνον πρὸς ὀργάνωσιν τῶν σχέσεων ὅλον τῶν λαῶν κατ' ὅλην τὰς ἀπόψεις. Πλὴν τῶν φιλικῶν σχέσεων διοργανώθησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ αἱ ἐθνικαὶ σχέσεις τῶν λαῶν ἀναμεταξύ των, ἐπὶ ἄλλων δ' ἐπίσης καὶ διατάξεις διεθνεῖς ἀφορισαὶ εἰς τὸ ἰδιωτικὸν καὶ ποινικὸν δίκαιον κτλ.

Αἱ τελευταῖαι αὗται διατάξεις εἶναι, ἐννοεῖται, μόνον μία ἐπέκτασις διὰ συνθήκης τῶν ἀνθρωπίνων διὰ τοῦ ἰδιωτικοῦ λεγομένου δικαίου καθοριζομένων σχέσεων τῶν ἰσχυουσῶν ἐντὸς μιᾶς κοινωνικῆς ἐνότητος, οὕτως ὥστε νὰ ἰσχύουν δοθείσης περιστάσεως καὶ ἔξω αὐτῆς διὰ τοὺς προσήκοντάς της. Ἄλλ' ἀκριβῶς ἡ διάταξις τῶν ἰδιωτικῶν τούτων σχέσεων φαίνεται ὅτι ὑπόκειται εἰς μίαν αἰωνίαν ἐξέλιξιν. Ἡ ἀρχὴ εἶχε γέννη ἤδη διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ φόνου (τοῦ προσήκοντος καὶ φίλου), ἐν ταύτῃ δὲ τῇ (κατ' ἔθιμον) διατάξει ἐνεκλείετο κατ' ἀνάγκην καὶ ἡ διάταξις περὶ τῆς κλοπῆς, δηλαδή περὶ παντὸς ὅ,τι ἀνήκει εἰς ἕνα ἕκαστον, τὸν ὁποῖον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ φονεύσῃ τις, μία διάταξις ἡ ὁποία καὶ αὐτὴ εἶχε καθορισθῆ ἐνωρίτατα ὡς νόμος καὶ δίκαιον. Ἄλλ' ἀκριβῶς ἡ ἀπαγορεύσις αὕτη τῆς κλοπῆς, δηλαδή ἡ ἐξασφάλισις τοῦ ὅ,τι ἕνας ἕκαστος (τῶν οἰκείων μιᾶς κοινωνικῆς ἐνότητος) ἀπέκτησε, ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τῆς ἐξελίξεως, ἡ ὁποία καταφαίνεται εἰς τὰς διατάξεις τοῦ «ἰδιωτικοῦ δικαίου», ἐκ τοῦ ὁποίου ἔπειτα ἐξελίχθη τὸ δίκαιον τῶν ἐνοχῶν ἢτοι ὑποχρεώσεων. Ἐκ δὲ τοῦ δικαίου γενικῶς ὡς τάξεως παρήχθη τὸ ποινικὸν δίκαιον¹).

1) Ὁ Gray διηγεῖται εἰς τὸ Journal of two exped. in Austral

Ἰννοεΐται ὅτι, ἐπειδὴ τὸ δίκαιον τυπικῶς θεωρούμενον εἶναι ἡ τάξις συζώντων (συνόντων) ἀνθρώπων, τὰ διάφορα εἶδη τοῦ δικαίου ἀνεπτύχθησαν μόνον ἐκεῖ, ὅπου ὑπῆρχεν ἡ ἀνάγκη αὐτῶν. Οὕτω δὲ τὸ μὲν πολιτειακὸν καὶ διοικητικὸν, τὸ ποινικὸν καὶ τὸ κληρονομικὸν δίκαιον ὑφίστανται, ἔστω καὶ ἀτελέστατα, ἀλλ' ὅμως οὐσιαστικῶς εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ἐνῶ ἄλλαι εἰδικώτεραι σφαῖραι τοῦ δικαίου ἐμφανίζονται ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἢ καὶ ἐλλείπουν εἰς πολλὰς κοινωνίας ¹).

Κεφάλαιον τρίτον.

Ἐξέλιξις τῆς ὕλης τοῦ κοινωνικοῦ βίου.

Ἐπισημασθέντα ὅτι, ἐπειδὴ ὁμιλῶ μόνον περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου κοινωνικοῦ βίου, τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι θεωροῦν τοὺς ἑαυτοὺς των ἀμοιβαίως ὡς προσήκοντας τοῦ αὐτοῦ κοινωνικοῦ συνδέσμου. Ἡ ἱστορικὴ λοιπὸν ἔρευνα τῆς ὕλης ταύτης δεικνύει ἀμέσως ὅτι ὑπέστη σὺν τῷ χρόνῳ δύο εἰδῶν τροποποιήσεις: πρῶτον μίαν τροποποίησιν κατὰ τὴν γενικὴν ποιοτικὴν σύστασιν τῆς καὶ δεύτερον μίαν τροποποίησιν κατὰ τὸν τρόπον τῆς συνθέσεως, τῆς ὑφῆς τῆς.

A. Ποιοτικὴ σύστασις τῆς ὕλης τοῦ κοινωνικοῦ βίου.

Ἡ ὕλη τοῦ κοινωνικοῦ συνδέσμου εἶναι κατὰ τὴν γένεσιν αὐτοῦ καὶ κατ' ἀρχὰς ὁμογενῆς· ἐκείνη πρωτόγονος κοινο-

1810 II. 240. (ὅπως ἀναφέρει ὁ W a i t z , Anthro. ologie der Naturvölker) : τὸ ἰερότατον καθήκον τοῦ Λύττραλοῦ εἶναι (δηλαδὴ ὅπως λέγει ἐγὼ : εἶναι νόμος κατ' ἔθνον πρὸς τοῖς Αὐστριακοῖς) νὰ γίνεται ἐκδίκασις τοῦ φόνου τοῦ συγγενούς· ἔως ὅταν αὐτὸς πραγματοποιήσῃ ταῦτα εἶναι ἀποκείμενον καταγέλαστος ἐκ μέρους τῶν γραιῶν, ἐὰν εἶναι ἔγγαμος, τὸν ἀφίνουσι αἱ γυναῖκες του, ἐὰν εἶναι ἀγαμος δὲν ὀμιλεῖ μαζί του χωρὶς κόρη κτλ. Ἡβλ. ἐπίσης L u b b o c k , Origin of civilization σελ. 372 κ. ἑ.

¹) Ἡβλ. P o s t Bausteine κτλ. I, σελ. 51 κ. ἑ. καὶ J h e r i n g Geist des römischen Rechtes I. § 1 (1866).

γία, ἢ μᾶλλον ἢ (μία καὶ μόνη) πρωτόγονος ἀρχικὴ κοινωνία καὶ τὰ πρῶτα κοινωνικὰ γένη εἶναι ἢ ὠργανωμένη ἐνότης (ἢ αἰ ὠργανωμένα ἐνότητες) ἐξ αἵματος συγγενῶν. Ἄλλὰ τοῦτο ἔπαυσεν ἀμέσως, ἢ ὁμογένεια κατεστράφη ἤδη, διότι καὶ ξένα κοινωνικὰ γένη προσελήφθησαν εἰς τὴν κοινωνικὴν φυλὴν ἢ διὰ υἱοθετήσεως ἢ καὶ διὰ πολέμου καταναγκαστικῶς. Ἡ καταστροφὴ δὲ τῆς ἀρχικῆς ὁμογενείας ἀπετελέσθη εὐθύς ὡς ἐπῆλθεν ὁ μόνιμος ἀνθρώπινος βίος καὶ διὰ τῆς κατακτιήσεως χωρῶν, ἔφ' ὅσον ὑπῆρχον ἐκεῖ ἄνθρωποι προγενεστέρως ἀποκατασταθέντες.

Εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι καὶ οὕτω γεννᾶται συνήθως παντοῦ ἐπὶ τέλους καὶ πάλιν μία ὁμογενὴς ὕλη τοῦ κοινωνικοῦ συνδέσμου, ἢ ἐθνικὴ κοινωνία, ἢ ἐθνικὴ πολιτεία. Ἄλλὰ ὁ συνδυασμὸς τῶν ἑτερογενῶν ομάδων εἰς μίαν καὶ μόνην κοινωνικὴν ἐνότητα εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ κατ' ἀρχὴν καὶ γίνεται καὶ ἄνευ αἰμομειξίας, ὥστε δὲν προϋποθέτει κατ' ἀνάγκην τοιαύτην μείξιν. Ὡστε δὲν ἀρνοῦμαι μὲν ὅτι διὰ αἰμομειξίας εἶναι δυνατόν ν' ἀπαρτισθῇ καὶ ἀπαρτίζεται ἐκ νέου, ἂν καὶ ὄχι ἢ ἀρχικῆ, ὁμογένεια τῆς ὕλης τοῦ κοινωνικοῦ συνδέσμου· ἀλλὰ γεγονὸς εἶναι ἐπίσης ὅτι ξένα ὀμάδες ἀποτελοῦν κοινωνικὰς ἐνότητας καὶ ἄνευ μείξεως ὡς στοιχεῖα καὶ μάλιστα ὄχι μόνον ὑπὸ τὴν μορφήν ἐπιστρωματώσεως κατὰ ἀνθρωποφυλάς (Kaste) καὶ ὑποδούλων ἢ ὑποτελῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς στοιχεῖα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἴσης ἀξίας.

B. Ὁ τρόπος τῆς συνθέσεως τῆς ὕλης τοῦ κοινωνικοῦ βίου.

Κατὰ πρώτην καὶ ἐπιπολαίαν ὄψιν νομίζει κανεὶς ὅτι τὸ πρωτόγονον κοινωνικὸν γένος εἶναι τὸ ἄθροισμα αὐτοτελῶν οὕτως εἰπεῖν καὶ ἀνεξαρτήτων ἀτομικῶν ἀνθρώπων. Τὴν γνώμην αὐτὴν θὰ εἶχέ τις κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ περὶ τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι συναποτελοῦν μίαν πολιτείαν. Καὶ ὅμως μετ' ἀκριβῆ ἔρευναν τοῦ πράγματος εὕρισκει κανεὶς ἀμέσως ἓνα τρόπον ὅπως διάφορον τῆς συνθέσεως, τῆς ὕφης τῆς κοινωνίας καὶ ὅπως διαφόρους σχέσεις. Δηλαδή, ὁ ἀτομικὸς ἄνθρωπος γίνεται ἐν τῇ κοινωνίᾳ θῦμα ἐνὸς τύπου, ἢ πρέπει, ἔφ' ὅσον εἶναι δυνατόν

ν' ἀντεπεξέλιθη κατὰ τοῦ τύπου, νὰ συνενωθῆ μετ' ἄλλων ὁμοφρονούντων καὶ ἐπομένως νὰ δεσμευθῆ καὶ πάλιν. Ἡ πρώτη περίπτωσις ἀφορᾷ εἰς τὴν θέσιν τοῦ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου γενικῶς ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ἡ δευτέρα περίπτωσις εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀτομικοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὸν ἀγῶνα πρὸς πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν του.

Καὶ τὰ δύο φαινόμενα παρουσιάζονται εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅπως ἔχουν καὶ μετὰ ταῦτα. Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἐξέλιξις αὐτῶν καὶ μάλιστα εἰς τὴν κατεύθυνσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ θέσις τοῦ ἀτομικοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ κοινωνίᾳ γενικῶς ἐξελίσσεται ἀπελευθερουμένου αὐτοῦ τῶν τύπων, ἡ θέσις του ὅμως κατὰ τὸν ἀγῶνα πρὸς πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν του γίνεται ὀλονὲν περισσότερον ἐξηρητημένη. Ἐξετάζω τὰ δύο προβλήματα χωριστά.

α) Ἡ θέσις τοῦ ἀτομικοῦ ἀνθρώπου
ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ γενικῶς

Ἡ πρωτόγονος κοινωνικὴ ἐνότης εἶναι ἓνα χάανον εἰς τὴν ἀληθῆ σημασίαν τῆς λέξεως, δηλαδή: ὁ ἀτομικὸς ἀνθρώπος χύνεται οὕτως εἰπεῖν εἰς τοὺς θεσμούς της χωρὶς νὰ ἐρωτηθῆ, χύνεται δὲ ἀναγκαστικῶς. Θ' ἀναφέρω δύο πραγματικότητας, αἱ ὁποῖαι παντοῦ παρουσιάζονται ἢ ἀπαρραλλάκτως ἢ κατὰ ὁμοίον τινα τρόπον, διὰ νὰ καταδείξω τὴν θέσιν ταύτην τοῦ ἀνθρώπου ἐντὸς τῆς πρωτογόνου κοινωνίας.

Ἡ πρώτη τῶν πραγματικοτήτων τούτων εἶναι ὅτι ὁ ἀτομικὸς ἀνθρώπος ἀνήκει καταναγκαστικῶς εἰς τὴν κοινωνικὴν ἐνότητα, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει. Τοῦτο συμβαίνει ἀρχικῶς πρῶτον μὲν διότι εἶναι ἀδύνατον ν' ἀποχωρήσῃ κανεὶς ἀπὸ τὸ κοινωνικὸν γένος, δεύτερον δὲ διότι τὸ τέκνον εἶναι δεμένον ἢ διὰ τῆς μητρικῆς ἢ διὰ τῆς πατρικῆς γενεᾶς. Δηλαδή ἡ κοινωνικὴ σημασία τοῦ ὅτι τὸ τέκνον ἀκολουθεῖ τὴν μητρικὴν γενεάν, —γεγονὸς τὸ ὅποῖον ὑπὸ τὸν τίτλον μητρικὸν δίκαιον διεσώθη πολλαχοῦ καὶ ἐν τῇ ἱστορικῇ ἀκόμῃ ἐποχῇ—εἶναι καλῶς ἐννοουμένη ὅχι ὅτι διῆθεν ἕνεκα τῆς ἐλευθερομειξίας ὁ πατὴρ ἦτο ἄγνωστος καὶ ἡ μητέρα ἠξίου τὰ τέκνα καὶ εἶχε τὴν ἀνωτέ

ραν θέσιν ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ δεσμοῦ, ἀφοῦ τοιοῦτό τι, ὅπως κατέδειξα, δὲν συνέβη ποτὲ ἐν τῇ ἀνθρώπινῃ κοινωνίᾳ ¹⁾· ἀλλὰ ὅτι τὸ κοινωνικὸν γένος, ὃν ἰσχυρόν, εἶχεν ἀξίωσιν ἐπὶ τῶν τέκνων, ἡξίου νὰ ἔχη δικαιώματα ἐπὶ τῶν γεννωμένων τέκνων. Δηλαδή: ὅπως κατέδειξα ²⁾, τὸ μητρικὸν δίκαιον ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον ἀναγκαιῶς ταυτοχρόνως μετὰ τὴν ἐξωγαμίαν καὶ μάλιστα μετὰ τὴν εἰσηνικὴν καὶ ὡς φιλικὴν προᾶξιν θεωρουμένην ἐξωγαμίαν. Πρόκειται δὲ νὰ γνωσθῇ ἡ τύχη τῶν τέκνων, διότι ὑπάρχει μὲν πατρὸς, ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ἡ ἀποψις ὅτι τὸ τέκνον εἶναι τέκνον τῆς μητρὸς διὰ τῶν πνευμάτων, πάλιν δὲ εἶναι μὲν τὸ τέκνον τέκνον τῆς μητρὸς, ἀλλὰ τὸ κοινωνικὸν γένος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μείνῃ ἀπαθὲς ἀπέναντι τοῦ ζητήματος, εἰάν μετὰ τὴν ἐξωγαμίαν τὸ τέκνον πρέπει ν' αὐξάνῃ τὸ κοινωνικὸν γένος τοῦ πατρὸς ἢ τῆς μητρὸς· πράγματι δὲ ὑπάρχει ἐν τῇ ἱστορίᾳ (ἢ τῇ ἐθνολογίᾳ) ὅχι μόνον τὸ φαινόμενον ὅτι τὰ τέκνα ἀκολουθοῦν τὴν μητέρα, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔθιμον, κατὰ τὸ ὅποιον τὰ τέκνα διανέμονται ἀναλόγως τοῦ γένους των (δηλαδή εἰάν ἄρρενα ἢ θήλεα) μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τοῦ πατρὸς. Ὁ μῦθος τοῦ Θησέως ³⁾, ὅσον ἀφορᾷ τὴν συνομολογίαν μετὰ τοῦ Αἰγέως καὶ τοῦ Πιτθέως, τοῦ πατρὸς τῆς Αἰθρας, ὅτι τὸ τέκνον του, εἰάν θὰ εἶναι ἄρρεν, ὀφείλει νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας (εἰς τὸν Αἰγέα τὸν πατέρα του), δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ ἄλλως ἢ ὡς συνθήκη πρὸς διανομὴν τῶν τέκνων. Ἐὐ συμπέρασμα εἶναι λοιπὸν ὅτι τὸ δίκαιον τῆς μητρὸς σημαίνει κατὰ τὴν ἐμφάνισίν του ἐν πρώτοις γενεαλογικὴν ἀκολουθίαν κατὰ τὴν μητρικὴν γραμμὴν, δηλαδή ὅτι τὸ κοινωνικὸν γένος τῆς μητρὸς ἔχει ἀξίωσιν ἐπὶ τῶν τέκνων τῶν γεννωμένων ἐξωγαμικῶς ἀπὸ τὰς γυναῖκάς του. Πρόκειται λοιπὸν γενικῶς περὶ δικαίου τοῦ κοινωνικοῦ γένους ἐπὶ τῶν τέκνων καὶ ἐξηγητᾶτο, τοῦλάχιστον ἐπὶ μιᾷς δευτέρας βαθμίδος τῆς ἐξελίξεως, φυσικώτατα ἀπὸ τὴν ἰσχὺν καὶ περιοπὴν τοῦ κοινωνι-

1) Πρὸβλ. ἄνωθει σελ. 47.

2) Πρὸβλ. ἄνω σελ. 51 κ. ε.

3) Τὰ παραδείγματα ἐκ τῆς ἐθνολογίας πρὸβλ. Westermarck σελ. 101 κ. 112.

κοῦ γένους, ἐὰν τὰ τέκνα ἔπρεπε ν' ἀκολουθοῦν τὴν μητρικὴν γραμμὴν ἢ ἔπρεπε νὰ διανεμηθῶν ἀναλόγως τοῦ γένους των μεταξὺ τοῦ μητρικοῦ καὶ πατρικοῦ κοινωνικοῦ γένους.

Πρὸς τὸ φαινόμενον τοῦτο ἀντιστοιχεῖ σήμερον τὸ δίκαιον τῶν πολιτειῶν ἢ κρατῶν ἐπὶ τῶν προσήκοντων των (ὑπηκόων ἢ πολιτῶν). Εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι σήμερον εἶναι δυνατόν νὰ ἐκλέγουν οἱ ἀτομικοὶ ἄνθρωποι εἰς μίαν ὁρισμένην ἡλικίαν ἐλευθέρως τὴν ἰθαγένειάν των· ἀλλ' ὅμως καὶ ἡ ἐλευθερία αὕτη ἔχει ὅρια, ὑπάρχουν δὲ καὶ πολιτεῖαι (ἢ κράτη), τὰ ὁποῖα δὲν ἀπολύουσιν ποτὲ τοὺς περυσήκοντάς των (ὑπηκόους ἢ πολίτας). Ἄς ληφθῇ δὲ ὑπ' ὄψιν καὶ ὁ καταναγκαστικὸς ἐκπαιτισμὸς τῆς γυναικὸς ἐν περιπτώσει γάμου μὲ ἕνρον.

Ὑπάρχει δὲ καὶ ἄλλο φαινόμενον δεικνύον τὴν θέσιν καὶ κατὰστασιν τοῦ ἀτομικοῦ ἀνθρώπου ὡς δεσμώτου τῆς κοινωνίας καὶ ἀρχαῖος καὶ σήμερον ἀκόμη: Οἱ ἀτομικοὶ ἄνθρωποι εἶναι ὑπόματα τοῦ συστήματος, ἀφείλουσιν νὰ διέλθουν διὰ τῆς ζωῆς. Τὰ τέκνα ἐφογγύονται, διότι ἦσαν ἄνω τοῦ ἐπιτετραχημένου ἢ τοῦ ἀναγκαίου ἀριθμοῦ, ἢ διότι οὕτω ἤθελον αἰετὸν γάμον διατιέξαι, οἱ δὲ ἑγγίκασι ἐξ ἄλλου ὑπόκεινται ἀναγκάτως εἰς τόσα ἦθη καὶ ἔθιμα, ὅσα εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ γίνεταί λόγος πρὸς ἀτομικὸν βίον. Τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα ἦσαν κατ' ἀρχαίς καὶ εἶναι ἀκόμη εἰς τοὺς σημερινοὺς πρωτογόνους λαοὺς σχεδὸν ἀναπόδραστα (ἄρρηκτα), ἔκτος εἰάν ὁ μὴ θέλων νὰ συμμορφωθῇ ἐπιέξῃ τὸν σκοπὸν του καὶ παραιγένη οὕτω διὰ τοῦ ἀτομικοῦ βίου του ἢ διὰ τῶν ἰδιαιτέρων ἰδεῶν του νέα ἦθη καὶ ἔθιμα, δηλαδή νέα δεσμά διὰ τὸν βίον τῶν ἐπιλοίπων. Ἀλλοίμον ὅμως εἰς ἑκείνον, ὁ ὁποῖος δὲν ἐπιτηγξάνει! Ἀργότερα καὶ σὲν τῇ ἐξέλιξει κατέστη μὲν δυνατόν νὰ εἴῃ ὁ ἀτομικὸς ἀνθρώπος ζωὴς κίνδυνον βίου ἔξω τῶν ἠθῶν καὶ ἔθιμων κατ' ἀτομικὴν, προσωπικὴν ἀνάσκειαν, μὲ μόνην τὴν προσπόθειαν ὅτι δὲν περιέρχεται εἰς διαφορίαν καὶ ἔριδα μὲ τὰς δημοῖας διατιέξεις καὶ τὸν νομοταγῆ βίον· ἀλλὰ εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι καὶ σήμερον ἀκόμη

Ἐλευθερωμένοι, Ὁ κοινωνικὸς βίος.

5

ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος θεωρεῖται γενικῶς ὡς ἀλλόκοτος καὶ ἰδιότροπος καὶ εἰς τὴν ὕψηλὴν ἰδιότητά του, ἐκτὸς εἶναι καὶ αὐτὸς ἐπιτυγζάνων μὲ τὰς ἰδέας του παραγίγει νέαν κίνησιν ἐν τῇ κοινῇ καὶ οὕτω καὶ νέα ἦθη καὶ ἔθιμα.

Ἡ τοιαύτη κατάστασις τῆς θέσεως τοῦ ἀτομικοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ ἀφορᾷ εἰς τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα ἐξ ἴσου. Ἄλλ' ὁ βίος τῆς γυναικὸς δεσμεύεται καὶ ἀπὸ ἰδιαιτέρας αἰτίας. Πρόκειται περὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας της διὰ τῆς ὑπανδρίας καὶ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ. Ἦδη κατὰ τὴν ἀρχαίην, πρώτην, δι' αἰμομειξίας συνισταμένην (ἐνδογαμικήν) σύνδεσιν ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ὑπετάγη ἡ γυνὴ ὅλως φυσικῶς εἰς τὸν ἄνδρα. Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι κατὰ τὴν ἐπιβαλουμένησαν ἀρχαίην καὶ ἔπειτα ἔθιμον γενομένην ἐξογαμίαν καὶ τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς αἰμομειξίας ἐπὶ ἤλθεν ἐν πρώτοις κλίποι ἀπελευθέρωσις ἀναγκαία τῆς γυναικὸς ἀπὸ τὸν ἄνδρα της. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι αὐτὴ ἔγεινε αὐτεξούσιος, διότι τώρα εἶχε μείνει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατρὸς της, ὑπέκυψε δὲ μετὰ ταῦτα καὶ πάλιν καὶ μάλιστα καὶ ἔτι χειρότερον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀνδρὸς της· διότι σὺν τῇ ἐξογαμίᾳ ἐνεφανίσθη ἀμέσως ἢ μᾶλλον ἐνεφανίσθη διὰ πρώτην φοράν κρυφίως ¹⁾ καὶ κατ' ἀνάγκην ἡ ἰσοβίος οἰκογένεια, αἱ δὲ γυναῖκες ἤρχισαν νὰ πωλοῦνται (ν' ἀγοράζωνται) καὶ νὰ κλέπτονται—τοῦτο εἶναι ἀκριβῶς ὁ πρώτος τρόπος τοῦ συνδέσμου γάμου κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τῆς ἰσοβίου οἰκογενείας· οὕτω δ' ἐξηφανίσθη καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἢ ἐλαχίστη φαινομενικὴ αὐτοτέλεια τῆς γυναικός· ἡ γυναῖκα ἔγινε δούλη τοῦ ἀνδρὸς. Οὕτω δ' ἔχει τὸ πρῶγμα ὄχι μόνον κατὰ τὴν ἀρχαίην πολυγυνίαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ

1) Ἡ πρωτόγονος παροδικὴ σύζευξις δὲν πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ ὡς σύνδεσμος, κατὰ τὸν ὅποιον ὁ ἄνδρας ὄφειλε κατὰ τὸ ἔθιμον νὰ ἐγκαταλείπῃ (νὰ ἐκδιώξῃ) τὴν γυναῖκά του μετὰ τὸν ἀπογαλακτισμὸν τοῦ τέκνου. Κατὰ τὸ ἔθιμον ὄφειλε νὰ τὴν κρατῆ· ἢ μέχρι τοῦ ἀπογαλακτισμοῦ, ἢ το ὅμοιος, ἐννοεῖται, δυνατόν νὰ τὴν κρατῆσῃ εἰς ἡθελε καὶ περὶ αὐτὸν. Ἡ ἐλευθερία δὲ αὐτὴ ἤρχισε νὰ τίθεται εἰς πρᾶξιν ὀλίγον κατ' ὀλίγον—θὰ δείξω διὰ ποίους λόγους—καὶ ἐπομένως ἐνεφανίσθη σὺν τῇ ἐξογαμίᾳ καὶ ἡ ἰσοβίος μορφή τῆς οἰκογενείας.

τὴν τοιαύτῃς ἐμφανιζομένην πολυανδρίαν καὶ τὸν ὁμαδικὸν γάμον (ὅτι δηλαδὴ δύο, τρεῖς, τέσσαρες ... ἀδελφοὶ ἢ φίλοι νυμφεύονται μίαν, δύο, τρεῖς ... γυναῖκας ὡς ἐξ ἴσου καὶ ἄνευ διακρίσεως γυναικῶν καὶ ἀποτελοῦν μίαν οἰκογένειαν)· διότι οὔτε ἐντὸς τῆς πολυανδρικήσ οἰκογενείας κυριαρχεῖ ἡ γυναῖκα τῶν ἀνδρῶν, οὔτε εἶναι ἐντὸς τοῦ ὁμαδικοῦ γάμου ἡ ὁμὰς τῶν γυναικῶν ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὴν ὁμάδα τῶν ἀνδρῶν· π ρ ὁ κ ρ ε ῖ τ α ι π ἄ ν τ ο τ ε π ε ρ ῖ ο ἰ κ ω ν (ο ἰ κ ο γ ε ν ε ι ὧ ν), ε ἰ ς τ ο ῦ ς ὁ π ο ἰ ο υ ς ἢ μ ἰ α ἢ α ἰ π ο λ λ ἄ ἰ γ γ υ ν α ἰ κ ε ς ε ἰ ν α ι δ ο ῦ λ α ι. Μόλις μὲ τὴν μονογαμίαν τὴν συναπτομένην ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ προικισμοῦ τῆς γυναικὸς ἤρχισε κάποια ἀντεξουσιότης τῆς γυναικὸς ἀπέναντι τοῦ ἀνδρός· ἀλλ' ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς γυναικὸς ὑπῆρξε κυρίως ζήτημα φιλοσοφικὸν καὶ κοινωνικόν. Νὰ μὴ νομίση τις ὅτι, λέγων ἐγὼ ταῦτα, παραβλέπω τὴν ἐκτίμησιν, τὴν ὁποίαν ἀπολαίπει δῆθεν ἡ γυναῖκα εἰς τοὺς ἀρχαίους Γερμανοὺς καὶ τοὺς τυχοδιώκτας Ἰππῖτας ἢ εἰς τοὺς Σπαρτιάτας κ. ἄ. αὐτὴ ἡ δῆθεν ἐκτίμησις, ὁ δῆθεν σεβασμὸς, δὲν ἐσήμαινεν ὅτι ἡ γυνὴ ἐλευθερεῖτο ὡς ἄτομον ἢ ὡς κοινωνικὸν στροῦμα ἴση πρὸς τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ ἦτο μόνον ἐν μέρει μὲν ἐκδήλωσις τῆς προθυμίας τοῦ Ἄρεος πρὸς θυσίαν ἀπέναντι τῆς Ἀφροδίτης ζητοῦντος τὴν εὐνοίαν της, ἐν μέρει δέ, ὅπως π. χ. εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, συνέπεια θεσμοῦ τοῦ κοινωνικοῦ βίου.

Ἔγνωεῖται ὅτι ἡ τοιαύτη κατάστασις τῆς θέσεως τῆς γυναικὸς ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ παρήγαγεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τὴν ἀντίδρασιν, τὴν νεωστὶ λεγομένην δρᾶσιν τῆς γυναικὸς πρὸς ἀπελευθέρωσιν, δηλαδὴ τὴν δρᾶσιν της ὅπως ἀποκτήσῃ ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ ἴσα δικαιώματα πρὸς τὸν ἄνδρα. Ἡ τάσις αὐτή, γνωστὴ ἄλλωστε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σχεδὸν εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς, δὲν κατέληξεν εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας καὶ τοὺς Ῥωμαίους εἰς ἀποτελεσματικὸν θετικόν· ἀλλὰ εἶχον τεθῆ φιλοσοφικῶς τὰ θεμέλιά της, ὥστε ἐπεκράτησαν μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν λαῶν ὀλίγον κατ' ὀλίγον γενικῶς καλοὶ τρόποι ἀπέναντι τῆς γυναικὸς ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ἡ δὲ νεωτέρη κίνησις τῶν γυναικῶν ἐπέτυχε πολλοῦ σχεδὸν τὸν σκοπὸν της ἢ πλησιάζει νὰ τὸν ἐπιτύχῃ. Καὶ ὅμως τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ἐγεννήθη ἡ

θὰ γεννηθῆ νέα κοινωνιολογικὴ κατάστασις, νέος τρόπος συνθέσεως τῆς κοινωνίας. Ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς γυναικὸς δὲν σημαίνει καθόλου διάλυσιν τῆς ὕλης τοῦ κοινωνικοῦ βίου εἰς αὐτοτελεῖς ἀτομικοὺς ἀνθρώπους ἢ καὶ μόνον ἀτομικὰς γυναῖκας, ἀλλὰ μόνον μίαν ἀπελευθέρωσιν τῆς «γυναικὸς» ἀπὸ τὸν «ἄνδρα» ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ μένον καὶ οἱ δύο κοινωνικῶς δεδεδεμένοι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον.

Ὡς τε ὁ ἀτομικὸς ἄνθρωπος εἶναι ὁ δεσμώτης τῆς κοινωνίας. Σημειῶνα ἐνταῦθα ὅμως ρητῶς ὅτι ἡ κατάστασις αὕτη δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς δέσμευσις τελεία τοῦ βίου τοῦ ἀτομικοῦ ἀνθρώπου ἢ κατ' ἐξοχὴν κοινωνία (κοινωνικὸν γένος καὶ πολιτεία) δὲν ἀπορροφᾷ ὀλοτελῶς τὸν ἄνθρωπον τὸν συμμορφούμενον πρὸς τοὺς δεσμοὺς τῆς· τοῦτο ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰς τόσας ἄλλας ἐλευθερίας τοῦ βίου, τὴν ἐλευθερίαν π. χ. μάλιστα τοῦ σχηματισμοῦ συλλόγων, ἐταιρειῶν καὶ ἄλλων εἰδικωτέρων καὶ στενωτέρων κοινωνιῶν—ἔστω καὶ ἐντὸς ὁρίων τινῶν, καὶ ἔστω μόνον γεωσι καὶ πάλιν, ἔστω καὶ ὄχι πάντοτε ἢ παντοῦ. Ἔγνωεῖται δὲ ὅτι θὰ ἐξετάσω ἀκόμη καὶ διατὶ ὁ ἄνθρωπος (ὁ ἀτομικὸς ἄνθρωπος) ὑπομένει τοιαῦτα ὅρια, τοιοῦτον καταναγκασμὸν, τοιαύτην δέσμευσιν, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ τόσους ἄλλους δεσμοὺς τῆς κοινωνίας.

β) Ἡ θέσις τοῦ ἀτομικοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ κατὰ τὸν ἀγῶνα πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν του.

Ὅχι κυρίως διὰ τοῦ γάμου (ἐνεκα τοῦ γάμου) παρήχθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡ διαφορὰ κατὰ τὴν ἀξίαν τῶν δύο γενῶν· διὰ τὴν κοινωνικὴν ἐνότητα τὰ δύο γένη (ἄρσεν καὶ θῆλυ) ἀποτελοῦν ἐκ φύσεως δύο κατὰ τὴν ἀξίαν ὄχι ὅμοια κοινωνικὰ στρώματα· ἡ κοινωνία ἐχωρίσθη ἐκ φύσεως εἰς τὰς γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι ἐβίβυς ἐξ ἀρχῆς, ἐκ φύσεως, ἦσαν ὑποταγεῖς εἰς τοὺς ἄνδρας καὶ εἰς τοὺς ἄνδρας δρῶντας, ἐπιχειροῦντας καὶ ὑπερασπίζοντας. Ἡ διάκρισις αὕτη ὑφίσταται κατ' ὅλην τὴν ἕκτασιν τῆς ἱστο-

ρίας καὶ τῆς ἐθνολογίας ὡς ἡ ἀρχικωτάτη, ἀπαντᾷ (ὕφίσταται) καὶ ἐν τῷ πρώτῳ ἀνθρωπίνῳ κοινωνικῷ γένει, ἐν τῇ πρωτογόνῳ κοινωνίᾳ 1) καὶ ἐντὸς τοῦ ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἐθνολογίας γνωστοῦ κοινωνικοῦ γένους. Δὲν εἶναι ἀληθὲς ἢ μᾶλλον εἶναι μόνον φαινομενικὸν καὶ ὑφίσταται κατ' ἰδέαν ὅτι εἰς τὰ κοινωνικά ταῦτα γένη ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ εἶναι δῆθεν ἰσοδίκαιοι, ὡς συμπεραίνεται δῆθεν π. χ. ἐκ τούτου ὅτι λαμβάνουν καὶ οἱ δύο ἕξ ἴσου μέρος κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς κοινωνίας. Τὸ οὐσιώδες εἶναι ὅχι μόνον γενικῶς ὅτι ἐκλογή ἐλευθέρα δὲν γίνεται, ἀλλὰ καὶ ὅτι εἰδικώτερον οἱ ἄνδρες εἶναι οἱ ἰσχύοντες. Ἐξ ἄλλου πάλιν ὑπάρχει μὲν ὁ μῦθος τῶν Ἀμαζόνων ἢ καὶ αἱ ἀφηγήσεις περὶ τῶν νῦν κατοίκων τῶν νήσων Τιβέριον, μιᾶς κοινωνικῆς φυλῆς Ἰνδιανῶν, ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Καλιφορνίας, ὅτι δηλαδὴ αἱ γυναῖκες ἔχουν παρ' αὐτοῖς μεγάλην δύναμιν καὶ κυριαρχοῦν· ἀλλὰ καὶ αἱ δύο περιπτώσεις δὲν λέγουν τι θετικὸν οὔτε ὑπὲρ οὔτε κατὰ τῆς ἐκδοχῆς ὅτι αἱ γυναῖκες ἐκυριαρχοῦν ποτὲ ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ δεσμοῦ. Ἡ ἀρχὴ τοῦ μῦθου περὶ Ἀμαζόνων πρόπει νὰ ζητηθῇ πάντως εἰς τὴν ἐκπληξίν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὅτε εἶδον διὰ πρώτην φορὰν γυναῖκας ὡς μαχητὰς ἐπὶ τῶν ἵππων, τοῦτο δὲ δὲν ἐγκλείει καθόλου τὴν ἐκδοχὴν ὅτι αἱ γυναῖκες εἶχον τὴν ἰδίαν κοινωνικὴν θέσιν μὲ τοὺς ἄνδρας καὶ ἔτι ὀλιγότερον ὅτι ἐκυριαρχοῦν τῶν ἀνδρῶν ἐν τῷ κοινωνικῷ δεσμῷ. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν κατὰστασιν ἐπὶ τῶν νήσων Τιβέριον εἶναι παρὰδοξον ὅτι, ὅπως λέγεται, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς κοινωνίας εὐρίσχεται ἀνὴρ - ἀρχηγός (ὁδηγός), ὁ ὁποῖος ὅμως δὲν ἰσχύει. Ἀλλωστε δὲν θέλω ν' ἀρνηθῶ ὅτι κατὰ τὸ π ο υ ς ἕ ξ α ι ρ ε τ ι κ ῶ ς εἶναι δυνατόν νὰ ἐξειλίχθῃ καὶ ἡ γυναικοκρατία, ἀλλὰ πάντως καὶ πάλιν μᾶλλον κατ' ἰδέαν, ἢ πραγματικῶς καὶ μᾶλλον ἴσως ἐκ θρησκευτικῶν λόγων (ἐκ διαιμονοπιστίας) ἢ ἐκ λόγων ἰσχύος καὶ ὑπεροχῆς.

1) Πρβλ. ἄνωθι σελ. 44 Νεωστὶ εὐρέθησαν πολλαχοῦ σκελετοὶ γυναικῶν πλησίων σκελετῶν ἵππων καὶ ἀσπίδων κτλ. ἀλλὰ ἐκ τούτου ἐπιτρέπεται μόνον τὸ συμπέρασμα ὅτι ἄλλοτε καὶ αἱ γυναῖκες ἐλάμβανον μέρος εἰς τὸν πόλεμον.

Ἡ κοινωνία διεκρίνετο λοιπὸν ἤδη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς δύο στρώματα ἀξίας, οἱ ἄνδρες εἶχον τὰ προτεῖα, αἱ δὲ γυναῖκες τὰ δευτερεῖα. Ἄλλ' ὑπάρχουν καὶ φαινόμενα, τὰ ὅποια ἀποδεικνύουν ὅτι καὶ οἱ ἄνδρες ἀναμεταξύ των δὲν ἦσαν κοινωνικῶς ἴσοι καὶ διηροῦντο εἰς διάφορα στρώματα ἀξίας. Οἱ ἄνδρες ἦσαν διηροῦμένοι εἰς στρώματα ἀξίας ἀναλόγως τῆς ἡλικίας· τὸ εὐρίσκωμεν καὶ σήμερον ἀκόμη εἰς τοὺς πρωτογόνους λαοὺς ¹⁾, τὸ εὐρίσκωμεν δὲ καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους λαοὺς, οὕτω π. χ. εἰς τὸν Ὀ μ η ρ ο ν, εἰς τοὺς Σπαρτιάτας καὶ γενικῶς εἰς τοὺς Ἕλληνας, εἰς τοὺς Ῥωμαίους κτλ. Ἐκτὸς τῆς διαστρωματιώσεως ταύτης ὑφίσταται καὶ ὁ (διὰ τῆς πίστεως εἰς πνεύματα γεννώμενος) χωρισμὸς εἰς στρώματα ἀξίας μάντεων ἔπιτα κλήρου (ιερέων) ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ ἐπιλοίπου λαοῦ ἀφ' ἑτέρου. Μεταξὺ δὲ τοῦ κλήρου ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν εὐρίσκειται καὶ ὁ ἀρχων τοῦ κοινωνικοῦ δεσμοῦ, βασιλεὺς καὶ ἀρχιμάντης (ὁ μετὰ ταῦτα *summus episcopus*) συμπίπτουν σχεδὸν πάντοτε.

Καθ' ὅλας τὰς διαφορὰς αὐτὰς ἀξίας ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ βίου πρόκειται περὶ τοῦτου ὅτι κατ' ἀρχὴν ποτε αἱ γυναῖκες καὶ οἱ ἄνδρες, μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν δὲ αἱ διάφοροι βαθμίδες τῆς ἡλικίας, ἢ οἱ μάντεις, οἱ ἱερεῖς, κτλ. καὶ ὁ ἐπίλοιπος λαὸς δὲν εἶχον τὰ αὐτὰ δικαιώματα. Εἶναι ἀνθαίρετος ἡ γνώμη ὅτι ἐν τῷ κοινωνικῷ γένει (λέγουν· ἐντὸς τῆς καταστάσεως τοῦ κοινωνικοῦ γένους) δὲν ὑπῆρχε τύπος διὰ κυρίους καὶ δούλους ²⁾. Ἄν πρέπει μόνον νὰ ληφθῆ ἡ λέξις δουλεία εἰς τὴν κατὰ γράμμα σημασίαν της. Αἱ διακρίσεις αὐταὶ παρουσιάζονται μετὰ ταῦτα ὑπὸ ἄλλας μορφὰς εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς καὶ ἐντὸς ἐκείστης κοινωνικῆς ἐνότητος χωρὶς ἐξαίρεσιν· τοιαῦτα εἶναι αἱ δι-

¹⁾ Ἡρβλ. *Bastian*, *Rechtsverhältnisse*, LVIII ἀρ. 2) σελ. 161, ἀρ. 1 σελ. 21, 56 καὶ 6 κτλ. *Waitz*, *Anthropologie der Naturvölker*, III σελ. 126 κ. ε. κτλ.

²⁾ Τοῦτο κατὰ τὸν *Engels*, *Ursprung der Familie* (1884) σελ. 122. Ὁ *Post*, *Ursprung der Rechtes* σελ. 27 Anfänge κτλ. σελ. 150 λέγων ὅτι ἀρχικῶς λείπουν πολλάκις αἱ διακρίσεις κατὰ κοινωνικὰ στρώματα μεταχειρίζεται τὴν λέξιν « κοινωνικὸν στῶμα » εἰς διαφορὸν σημασίαν· δὲν πρέπει νὰ παρασύρεται τις ἀπὸ τὸ ὅτι πολλάκις δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχῃ ἀρχηγὸς (ἡδηγὸς) τῆς κοινωνίας.

ακρίσεις μεταξύ προνομιούχων καὶ κοινῶν, μεταξύ ἐλευθέρων καὶ μὴ ἐλευθέρων, κτλ., διακρίσεις, αἱ ὁποῖαι μετὰ ταῦτα κατὰ τὴν ἐξέλιξιν παρουσιάζονται πάντοτε εἰς τρεῖς διαβαθμίσεις: τοὺς κυβερνῶντας, τὸ μέσον κοινωνικὸν στρῶμα καὶ τὸ τρίτον (κίττω) κοινωνικὸν στρῶμα καὶ μάλιστα καὶ μὲ εἰδικωτέρας ὑποδιακρίσεις.

Ἡ λέξις «κοινωνικὸν στρῶμα» ἐκφράζει λοιπὸν ἐνταῦθα τὴν διαβάθμισιν τῶν ἀνθρώπων ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ δεσμοῦ ἀναλόγως τῆς σημασίας των δι' αὐτόν. Τὸ κοινωνικὸν στρῶμα προέπει ὅμως γὰρ διακριθῆ ἀπὸ τὰ κοινωνικὰ ἀνθρωποφυλετικὰ στρώματα. Δηλαδή ἡ ἕλη τοῦ κοινωνικοῦ συνδέσμου ἐμφανίζεται ἱστορικῶς διαβαθμισμένη καὶ κατὰ ἀνθρωποφυλετικὰ στρώματα. Ἐὰν τρία γενικὰ στρώματα τῆς κοινωνίας ἀποτελοῦνται ἀπὸ τρεῖς διαφόρους ἀνθρωποφυλίας. Ἡ διαβάθμισις ὅμως αὐτὴ εἶναι μὲν καὶ αὐτὴ διαβάθμισις ἀναλόγως τῆς σημασίας (τῆς ἀξίας) τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸν κοινωνικὸν δεσμόν, ἀλλ' ἔχει καὶ μίαν ρητὴν βιολογικὴν βίαν, ἡ ὁποία λείπει ὀλοτελῶς εἰς τὴν ἀπλήν διάκρισιν εἰς κοινωνικὰ στρώματα. Κοινωνικὰ ἀνθρωποφυλετικὰ στρώματα παρουσιάζονται μόνον ἐκεῖ, ὅπου τὸ ἀνθρώπινον ὕλικόν χωρίζεται καὶ βιολογικῶς αἰσθητῶς (οὔτω π. χ. πρὸ παντὸς διὰ τοῦ χρώματος). Ἀπεναντίας δὲ αἱ διακρίσεις ἀπλῶς εἰς κοινωνικὰ στρώματα εὐρίσκονται καὶ ἐντὸς τῶν κοινωνικῶν δεσμῶν τῶν ἀποτελουμένων ἀπὸ ὁμογενεῖς ἀνθρώπων. Οὔτω δὲ ἡ μὲν διαβάθμισις τοῦ ἀνθρώπινου ὕλικου τῆς κοινωνίας κατὰ ἀνθρωποφυλετικὰ κοινωνικὰ στρώματα δὲν παρουσιάζει ἐν τῇ ἱστορίᾳ κατ' ἀρχὴν οὐδεμίαν μεταβολὴν καὶ οὐδεμίαν ἐξέλιξιν. Τοῦτο ὅμως συμβαίνει ἀκριβῶς εἰς τὴν κατὰ κοινωνικὰ στρώματα διαβάθμισιν, μάλιστα καὶ εἰς βαθμὸν ὥστε τέλος κατὰ τὴν ἐπίτευξιν δημοκρατικῶν σχέσεων καὶ κατελύθησαν (ἠκυρώθησαν), ἀφοῦ ἤδη πρὸ πολλοῦ (ὡς θὰ καταδείξω, ἐξ οἰκονομικῶν λόγων) εἶχεν ἐπέλθει καὶ μεῖξις αὐτῶν ¹⁾).

1) Εἶναι ἀληθές ὅτι αἱ εὐρωπαϊκαὶ γλώσσαι μεταχειρίζονται τὴν αὐτὴν λέξιν «κοινωνικὸν στρῶμα» καὶ ἐν αὐτῇ τῇ δημοκρατίᾳ, ἀλλὰ ἡ λέξις ἔχει τὴν σημασίαν τῶν προνομίων καὶ ἐνδεικνύει μόνον τὸ σύνολον τῶν ἀνηκόωντων εἰς ἐπάγγελμά τι (π. χ. τὸ στρῶμα τῶν ἐπιστημόνων, τὸ στρῶμα τῶν καλλιτεχνῶν, τὸ στρῶμα τῶν χωρικῶν κτλ.);

Καὶ ὅμως ἡ κατίσχυσις αὐτῆ τῆς διακρίσεως εἰς κοινωνικά στρώματα ἀπαντῶσα κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τῆς ὕλης τοῦ κοινωνικοῦ δεσμοῦ δὲν σημαίνει καθόλου ὅτι οὕτω κατέστη ἡ ὕλη αὐτῆ μονοειδής. Κατὰ τὴν δημοκρατικὴν κίνησιν καὶ τὴν ἐπιτευχθεῖσαν δημοκρατίαν ἐνεργισθήσαν, ἀκοιβῶς ἔνεκα τῆς τάσεως πρὸς ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου, τὰ κοινωνικὰ κόμματα: τὸ ἀνθρώπινον ὅλον τοῦ κοινωνικοῦ βίου χωρίζεται τώρα εἰς κοινωνικά κόμματα.

Ἡ ἐξέλιξις αὐτῆ συνέχεται στενιότατα μὲ τὴν οἰκονομικὴν θέσιν τῶν κοινωνικῶν στρωμάτων ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ δεσμοῦ. Ἰδὴ ἐξ ἀρχῆς εἶναι αἱ διακρίσεις εἰς κοινωνικά στρώματα κατ' ἀρχὴν ταύτοχρόνως καὶ διακρίσεις κατὰ τὴν περιουσίαν. Αἱ διακρίσεις κατὰ περιουσίαν, ἐννοεῖται ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὰς πρωτογόνους ἀπλᾶς σχέσεις σχετικῶς λαμβανόμεναι, ἤρχισαν κατ' ἀρχὴν μὲ τοὺς πρώτους ἀνθρώπους καὶ ἐμεγαλύνθησαν καὶ ὠξύνθησαν κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν βιοτικῶν σχέσεων. Ὅτι διακρίσεις κατὰ περιουσίαν ὑπῆρχον καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀνθρώπινου γένους, καὶ ἐν τῷ πρωτογόνῳ κοινωνικῷ γένει (ἐννοεῖται, ὅπως ἔλεγον, *mutatis mutandis*), εἶναι μία λογικῶς καὶ ἐκ παραβολῆς ἀναγκαία ἐκδοχὴ ¹⁾, ὅτι δὲ ὑφίστανται ἐντὸς ὅλων τῶν ἱστορικῶς καὶ ἐθνολογικῶς γνωστῶν κοινωνικῶν γένων, εἶναι μία πραγματικότης, τὴν ὁποίαν εἶναι δυνατόν ν' ἀσκηθῆῖ κανεὶς μόνον ἐκ προλήψεως. Δὲν ὑπάρχει κανὲν διδόμενον, τὸ ὁποῖον γὰ ὑποδεικνύη ὅτι ἀρχικῶς ποτε ὑφίστατο ὁ κομμουνισμός. Ἡ ἔλλειψις ρητῆς ἀπαγορεύσεως τῆς κλοπῆς εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ κοινωνικοῦ βίου—ἢ ἀπαγόρευσις τῆς κλοπῆς ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ σπαρτιατικοῦ ἀπαγορεύματος ²⁾ φαίνεται γὰ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἀπαγορεύσεως—ἐξηγεῖται διὰ τῆς ὕλικῆς (οἰκονομικῆς) καταστάσεως καὶ τῆς ψυχολογίας τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου: αὐτὸς ζῆ κυρίως, οὕτως εἶπεῖν, μὲ τὸν δάκτυλον εἰς τὸ στόμα, ἔχει δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τὴν πίστιν του εἰς πνεύματα πηγιάζουσαν ἀπο-

1) Πρβλ. ἄνωθεν σελ. 42 κ. ε.

2) Τὸ Σπαρτιατικὸν ἀπαγόρευμα τῆς κλοπῆς, ἀπαντῶν σήμερον καὶ εἰς ἄλλους πρωτογόνους λαούς, δὲν ἀπιγόρευεν κυρίως τὴν κλοπὴν ἀλλ' ἠπεῖλει μὲ τιμωρίαν τὸν ἀδέξιον κλέπτην.

ψιν τοῦ λεγομένου «Γαβροῦ» (δηλαδή ἀκάθαρτον, ἱερόν,) ὅτι δηλαδὴ εἰς ὅ,τι ἀνήκει εἰς ἕκαστον ἐνυπάρχει μέρος τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἢ καὶ ἰδιαίτερον πνεῦμα φύλαξ, ἕνεκα τούτου δὲ εἶναι ἀκάθαρτον ἢ, ὡπερ τὸ αὐτό, ἅγιον, ἱερόν. Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὑπάρχει καὶ ἡ συνήθεια τῶν συσσιτίων, γνωστὴ καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ (π. χ. εἰς τοὺς Σπαρτιάτας) καὶ ἐν τῇ ἐθνολογίᾳ· ἀλλὰ ὅλα τὰ συμβαίνοντα καὶ παντοῦ ὅπου ἐμφανίζονται συνδέονται μὲ τὴν ὑπαρχούσιν τῆς συνεισφορᾶς. Δὲν ὑπάρχει ἀπόδειξις οὐδὲ διὰ ἕνα πραγματικὸν κοιμοονισμὸν τῶν ἀγροῶν διὰ τὴν πρώτην ἐπιχώρην κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ κοινωνικὴ φυλὴ ἔγινε μόνιμος· ἀπερὶ τούτου ὑπάρχουσιν διάφοροι λόγοι, οἱ ὅποιοι ἀναγκάζουσιν γὰρ παραδεχθῆναι κανεῖς ὅτι ὁ εἰς τὴν κοινωνικὴν φυλὴν κατ' ἰδέαν ἐκ κοινοῦ ἀνήκον ἀγρός (τόπος), ἀποχωριζομένου ἐνὸς κοινοῦ μέρους (πρὸς βοσκήν), πρῶτον ἢ κατελαμβάνετο ἀπὸ ἕνα ἕκαστου ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν του ἢ καὶ διενέμετο διὰ κλήρον, ἀλλὰ καὶ πάλιν ὄχι χωριζόμενος εἰς ἀπολύτως ἴσα τεμῆματα, ἀλλὰ τοῦ καλύτερου μέρους προοριζομένου διὰ τὸν ἀρχηγόν, ἀναλόγως δὲ καὶ διὰ τοὺς περὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ἀξίαν ἔχοντας διὰ τὴν κοινωνικὴν φυλὴν.

Ἡ οἰκονομικὴ ἀνισότης ἐν τῷ κοινωνικῷ συνδέσμῳ ἀνταπεκρίνεται λοιπὸν ἀρχικῶς ἀναγκαιῶς πρὸς τὴν διάκρισιν εἰς κοινωνικὰ στρώματα. Ἀλλὰ ἡ ἐμπέδωσις τῶν κοινωνικῶν στρωμάτων διὰ κληρονομικότητος ἀφ' ἐνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἢ ἐξέλιξις τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως εἶχον ὡς ἀναγκαῖον ἐπικολούθημα τοῦτο ὅτι, ὡπως π. χ. καταφαίνεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἀθηναίων, ἡ περιουσία δὲν ἔμεινε συνδεδεμένη μὲ τὰς παραδοθείσας διακρίσεις εἰς κοινωνικὰ στρώματα, δηλαδή ἐπλοῦτησαν, καὶ μάλιστα πολλὰς μεγάλως, καὶ ἄνθρωποι κατωτέρων κοινωνικῶν στρωμάτων. Τώρα δὲ ἀρχίζει καὶ μία νέα διάκρισις, κατὰ ὁμάδας διάκρισις, τῶν ἀνθρώπων ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ συνδέσμου: ἡ διάκρισις κατὰ τὴν περιουσίαν, ἡ ὁποία λέγεται διακρίσις κατὰ κοινωνικὰς τάξεις. Ἡ περιουσία καὶ τὰ χρήματα τὰ πρὸς συντήρησιν τοῦ βίου διατιθέμενα πάλιν διέσρηξαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, πάντως ἀρκετὰ ἐναοῖς, τὰ ὅροι τῶν κοινωνικῶν στρωμάτων («πλοῦτος ἔμειξε γένος» Θεόγνης στ. 190 Ἀθηναίων λέγει ἕνας κοινῆς πιθανότατα ἀριστοκρατίας τοῦ 7ου αἰῶνος). Ταυτο-

χρόνως δὲ ἀπετελέσθη ἔνεκα τοῦ πολιτικοῦ ἰγῶνος πρὸς κατὰ-
 σχεσιν τῆς δυνάμεως καὶ ὁ νέος συνασπισμὸς εἰς κοινωνικὰ κόμ-
 ματα, ἐν πρώτοις γενικῶς εἰς κόμμα τῶν μὴ εὐπατριδῶν κα-
 τὰ τῶν εὐπατριδῶν, δηλαδὴ κατὰ τῶν κυριαρχούντων κοινωνι-
 κῶν στρωμάτων, ἔπειτα δὲ καὶ εἰδικώτερον ὡς διάφορα κόμ-
 ματα ἀντιπρὸσωπεύοντα διάφορα οἰκονομικά, ἢ καὶ ἄλλα τινα
 (ιδεολογικά) συμφέροντα.

Ἐκ τῆς ὅλης ταύτης ἐξελίξεως τῆς ἀνθρωπίνης ὕλης τοῦ
 κοινωνικοῦ συνδέσμου ὅσον ἀφορᾷ τὴν σύνθεσιν τῆς κατὰμεί-
 νεται καὶ τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐγὼ ἐξαίρω ἰδιαιτέρως, ὅτι δηλαδὴ
 τὰ κοινωνικὰ στρώματα καὶ αἱ κοινωνικαὶ τάξεις (ἕκαστος καὶ τὰ
 κοινωνικὰ κόμματα) δὲν εἶναι αἰώνιοι κληρονομικοὶ δεσμοὶ διὰ
 ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ τμήμα τῆς ἀνθρωπίνης ὕλης μιᾶς κοινωνίας.
 Ἀπεναντίας πρόκειται περὶ μιᾶς αἰώνιον κυκλοφορίας γενικῶς
 τῆς ὕλης τῆς κοινωνίας ἐντὸς οὗτως εἰπεῖν συστήματος τινὸς ἀγ-
 γείων, οὕτως ὥστε οἱ σήμερον ἀνώτεροι (ισχυρόντες) ἢ ἀποδινή-
 σκουν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἢ περιέρχονται εἰς κατώτερα στρώματα,
 ἐκ δὲ τῶν κάτω ἀναπτύσσεται ὅλον ἐνα νέον ἀνώτερον στρώμα.
 Αὕτη ἡ κυκλοφορία τοῦ πληθυσμοῦ μιᾶς κοινο-
 νίας ὑποβοηθεῖται καὶ διὰ τῆς διαφορᾶς μεταξὺ χωρικῶν καὶ
 πολιτῶν· ὁ χωρικός πληθυσμὸς παρέχει τὴν νέαν ὕλην πρὸς
 συντήρησιν ἢ αὔξησιν, μεγέθησιν ἢ πρὸς ἀνανέωσιν τῶν κοι-
 νωνικῶν τάξεων ἐν τῇ πόλει ¹⁾).

Διάφορος ἀπὸ τὰς κοινωνικὰς τάξεις καὶ τὰ κοινωνικὰ κόμ-
 ματα εἶναι ἡ κοινωνικὴ ὁμάς. Ἔννοεῖται δὲ ὅτι λέγων ἐνταῦθα
 κοινωνικὴν ὁμάδα δὲν ἐννοῶ τὸ πλῆθος (τοὺς πολλοὺς), ἀλ-
 λά μίαν ἐνότητα. Ἡ κοινωνικὴ ὁμάς λοιπὸν, ὅπως εὐρίσκει ἑ-
 καστος παρατηρητῆς ἀμέσως, εἶναι κατ' ἀρχὴν ἀνεξίτητος ἀπὸ
 ὅλας τὰς συνήθως ὑφισταμένας διακρίσεις τῆς κοινωνικῆς ὕλης
 εἰς κοινωνικὰς τάξεις καὶ κοινωνικὰ κόμματα· εἶναι δυνατὸν ν'
 ἀποτελεσθῆναι κοινωνικὴ ὁμάς ἐκ μόνων ἀπόρων ἐν ἐνεργείᾳ πρὸς
 πραγματοποίησιν π. χ. τῆς κομμουνιστικῆς ἰδέας, ἀλλὰ εἶναι δυ-
 νατὸν ν' ἀποτελεσθῆναι κοινωνικὴ ὁμάς καὶ ἀπὸ οἰκονομικῶς δια-

¹⁾ Πρὸβλ. ἐπίσης G. H a u s e n, Die drei Bevölkerungsstufen
 1889.

φύσεις καὶ πολιτειακῶς διαφόρους σκεπτομένους ἀνθρώπους ἐν ἐνεργείᾳ πρὸς πραγματοποιήσιν π. χ. μιᾶς θρησκευτικῆς ἰδέας. Μία ἀνάλυσις τῆς κοινωνικῆς ὁμῆδος ἀνικαλύπτει δύο ἐννοίας ὡς συστατικά της μέρη, τὴν ἐνότητα, τὸν συνασπισμὸν (τὸν σύγδεσμον) ἀνθρώπων ἐπιδιωκόντων τὸν ἴδιον σκοπὸν, κατὰ τοῦτο δὲ ὁμοιάζει ἡ κοινωνικὴ ὁμῆς μὲ τὴν ἐννοιαν τῆς κοινωνικῆς τάξεως ἢ μᾶλλον τοῦ κοινωνικοῦ κόμματος, καὶ μίαν ἰδιαιτέραν κατάστασιν ψυχικὴν καὶ πνευματικὴν τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ἐν ἐνεργείᾳ καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ὁμῆδος. Ἡ ἰδιαιτέρα αὕτη κατάσταση ἔγκειται ἐν τούτῳ ὅτι ἐπικρατεῖ τὸ αἰσθημα καὶ ὑποχωρεῖ ὁ λογισμὸς, ὑποχωροῦν αἱ φρένες. Εἶναι ὅμως ἐπίσης χαρακτηριστικὸν ὅτι αἱ κοινωνικαὶ ὁμῆδες ὅλων τῶν περιόδων τῆς ἱστορίας καὶ ὅλων τῶν βυθμῶν ἀναπτύξεως, ἀδιαφόρως ποῖόν τινα σκοπὸν ἐπιδιώκουν, ὁμοιάζουν κατὰ τὴν κατάστασιν ἐκείνην ἐν ἐνεργείᾳ. Ἡ μόνη ἐξέλιξις, τὴν ὁποίαν ὑπέστη ἡ κοινωνικὴ ὁμῆς ἱστορικῶς, εἶναι ὅτι σὺν τῇ ἐξελίξει τοῦ πνεύματος ὁ καταρτισμὸς κοινωνικῆς ὁμῆδος γίνεται δυσκολώτερος καὶ ὅτι ἐπίσης ἀλλάσκει καὶ τὸ ἐλατήριον τὸ καταρτίζον κοινωνικὴν ὁμῆδα ὡς πρὸς τοῦτο δε εἶναι διάφοροι αἱ κοινωνικαὶ ὁμῆδες καὶ ἀναλόγως τῆς φυλετικῆς διαφορᾶς τῶν ἀνθρώπων τῶν ἀποτελούντων αὐτήν· ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ ἐλατήριον, μία ἰδέα π. χ. δὲν ἐνεργεῖ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἰς διάφορα ἔθνη. Οὕτω δὲ λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν δύο συστατικῶν μερῶν τῆς ἐννοίας τῆς κοινωνικῆς ὁμῆδος καταφαίνεται ὅτι κοινωνικὴ ὁμῆς εἶναι πλῆθος ἀνθρώπων, ἐνομένων πρὸς τινα σκοπὸν, κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀνεργείας, ἐν καιρῷ ἐνεργείας, ἐν ἐνεργείᾳ, ὥστε καὶ στοιῶμα κοινωνικὸν ἀξίας ἢ κοινωνικὴ τάξις ἢ κοινωνικὸν κόμμα ἐν ἐνεργείᾳ πρὸς πραγματοποιήσιν τοῦ σκοποῦ του ἀποτελεῖ ὁμῆδα. Ἡ κοινωνικὴ ὁμῆς δὲν ἀφορᾷ λοιπὸν κυρίως τὴν σύλλησιν τῆς ὕλης τοῦ κοινωνικοῦ συνδέσμου, ἀλλὰ τὴν κατάστασιν τῆς ὕλης ταύτης εἰς δεδομένας περιστάσεις, ἐν ἐνεργείᾳ. Τὸ πρόβλημα τοῦτο θὰ ἐξετάσω ἀργότερα.